

CERKEV SV. JERNEJA NA KALU

Poskus njene stavbne zgodovine in opis njene opreme

Za shod avgusta 2008

Cerkev na Kalu, ki je podružnica župnijske cerkve sv. Štefana papeža in mučenca v Dolnji Košani, je posvečena sv. Jerneju in praznuje shod 24. avgusta. Stoji v položni rebri v górenjem delu vasi. Stavbo, ki je pravilno orientirana v smeri vzhod – zahod, obdaja nizko obzidje. Na južni strani je oprto na škarpo, na zahodni strani pa se z monumentalnim portonom ali kalóno odpira na vaški Plac. Na prostoru znotraj obzidja, kjer je bilo nekdanj pokopališče, je nekdanj raslo šest lip, zdaj sta samo še dve.

Današnja podoba je dobila cerkev s prezidavami in dozidavami skozi stoletja. Na pogled je tipična podeželska cerkev, ki ima na visokem pročelju dvonadstropno zvončnico, po domače lajblc, pred njim pa vhodno lopo ali klaníco. Poleg glavne ladje in prezbiterija ima še stransko ladjo, prizidano na južni strani. V kotu med njo in prezbiterijem je bila kasneje postavljena še zakristija.

Z neposredno okolico tvori cerkev sv. Jerneja enega izmed najlepših ambientov v košanski župniji in širši okolici. Leta 1984 je bila razglašena za spomenik in je bila vpisana v register nepremične kulturne dediščine pod enotno številko dediščine (EŠD) 3788.

Prvotna cerkev na Kalu

Vas Kal se, hkrati z nekaterimi sosednjimi vasmi, omenja že v *Urbarju za Senožče* iz leta 1460, in sicer v zvezi z dajatvami za svinjsko pašo v gozdu, leta 1498 pa v *Urbarju za Postojno* v zvezi s pravilom desetinskega žita. Istega leta so bile v *Urbarju za Prem* navedene tri kmetije na Kalu, na katerih so takrat gospodarili Gašper, župan (prej Pavel), Jakob Kontel (*Kuntal*), prej Simon, in Jakob Marguč (*Margecz*). Desetina od prvih dveh kmetij je šla na Prem, četrtnina od nje pa župniku v Košano.

Cerkev sv. Jerneja na Kalu se prvič omenja v popisu cerkvenih dragocenosti na Kranjskem iz leta 1526. V njej takrat ni bilo nobenih dragocenosti.

Kdaj je bila sezidana prva cerkev na Kalu in kakšna je bila, ne vemo. Po nekaterih izkopaninah pa je mogoče vsaj približno sklepati, kdaj je že stala tam.

Ko so leta 1993 kopali okrog cerkve za odtočni jarek, so na njeni južni strani našli v tleh dele procesijskega križa z romanskimi potezami, ki po mnenju strokovnjakov iz Narodnega muzeja v Ljubljani izvira iz 13. stoletja. Na njem so bili poleg reliefa Križanega na prednji strani in sv. Janeza Evangelista na hrbtni strani še simboli vseh štirih evangelistov na krakih, kakor so opisani v knjigi *Razodetja*: sv. Matej kot krilat mož, sv. Marko kot krilat lev, sv. Luka kot krilat vol in sv. Janez kot orel (ta je edini ohranjen). Sodeč po tej najdbi, je prva znana cerkev na Kalu stala verjetno že v 13. stoletju. Morda sodita v ta čas zahodna stena in severna stena glavne ladje ali vsaj njen večji del približno do gornje višine mlajšega okna v njej, ki sta nedvomno najstarejša zidana dela kalske cerkve. Zidani sta namreč iz dokaj pravilno oblikovanih klesancev ali *skvadrancev*, ki spominjajo na romansko zidavo. Podobno zidavo je videti, na primer, na bližnjih cerkvah sv. Jakoba v Narinu in sv. Ane v Novi Sušici. Prvotna cerkev je torej bila približno tako dolga ali nekoliko krajša kot zdajšnja glavna ladja in verjetno je imela majhno polkrožno apsidno na vzhodni strani in zvončnico na pročelju.

Žganina, ki so jo odkrili v tleh hkrati s procesijskim križem, navaja k misli, da je prvotna cerkev nekoč – morda v turških časih? – pogorela. To pa bi pomenilo, da je najverjetneje imela leseno, škodlasto streho, kakor jo je še precej kasneje imelo nekaj cerkva v Košanski dolini, na Pivki in v okolici Ilirske Bistrice.

Vivencijev zvon iz 14. in Varinov zvon z začetka 15. stoletja

Naslednja opora za datiranje starejše cerkve na Kalu so njeni stari zvonovi, od katerih se je ohranil samo eden. Ko so leta 1916, med prvo svetovno vojno, v župniji Košana popisovali zvonove, ki naj bi iz kulturnih razlogov ostali, se pravi, da jih ne bi vzeli za vojaške potrebe, so bili v zvončnici Sv. Jerneja vsi trije zvonovi. Srednji, najstarejši, je imel mojstrski napis: + VIVENCIVS ME FECIT, ki pove, da ga je naredil zvonar Vivencij. Ta je deloval v letih okrog 1328 do 1355 in velja za osrednjega zvonarja 14. stoletja na Slovenskem! Na Pivki je še en njegov nedatiran zvon v cerkvi sv. Florijana v Orehku. Mali zvon, ki je tedaj visel v gornji lini, zdaj pa je obešen v desni spodnji lini, ima prav tako samo mojstrski napis: +VARINVS Q NICOLAUS ME FECIT, ali v razrešeni obliki: VARINUS Q(UONDAM) NICOLAUS ME FECIT. Ulil ga je torej zvonar Varin, sin rajnega Nikolaja, o katerem

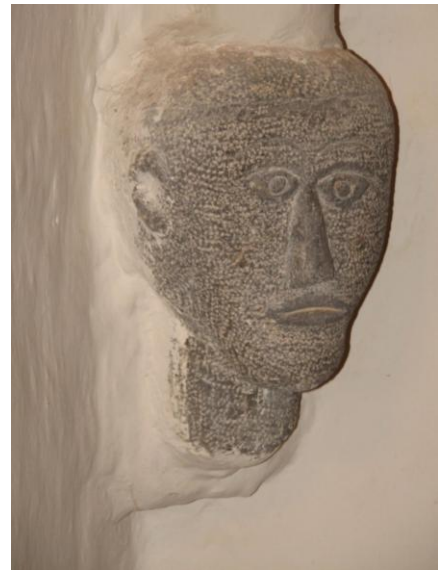
vemo samo, da je deloval okrog leta 1420 (znana sta bila še dva njegova nedatirana zvana iz cerkva sv. Jakoba v Podgradu in sv. Helene na Premu). Tretji, največji zvon je ulil leta 1621 ljubljanski zvonar Elija Somrak, a o njem kasneje.

Vivencijev in Varinov zvon sta torej naslednji najstarejši pričci stavbne zgodovine kalske cerkve. Ker nimamo bolj določnih primerjalnih podatkov, sklepamo po Vivencijevem zvonu, da sta najstarejši ohranjeni cerkveni steni najbrž že iz 14. stoletja, ki ga je zaznamovala gotika.

Poznogotski prezbiterij

Najbrž se ne bomo dosti zmotili, če rečemo, da je stara cerkev sv. Jerneja dobila nov prezbiterij, ki je bolj ali manj nespremenjen še danes, v prvi polovici 16. stoletja, torej v obdobju pozne gotike. Domnevno staro apsido, ki je postala pretesna, je tedaj nadomestil večji tristransko zaključen oltarni prostor.

Stilne značilnosti pozne gotike se kažejo na zunaj v njegovem petosminskem tlorisu, poševno prirezanem talnem zidcu in nekoliko prišiljenem ločnem oknu v severni steni, v notranjščini pa se izražajo v oboku s petimi paličastimi rebri, ki se sklepajo z velikim okroglim sklepnikom, s kamnitimi konzolami v podobi moških in krilatih angelskih glav, na katere se opirajo rebra, ter s šilastim slavolokom iz klesanega kamna s poševno posnetimi robovi. V širši okolici se je ohranil podoben rebrasti obok še v cerkvi Marjinega rojstva v Kačičah.

Zvon, ki ga je ulil prvi slovenski zvonar Elija Somrak

Začetek naslednje, najpomembnejše etape stavbne zgodovine kalske cerkve, oznanja nekdanji veliki zvon. Danes ga, žal, ni več na Kalu, odnesla ga je prva svetovna vojna, k sreči pa obstajajo vsaj natančni podatki o njem. Tehtal je 184 kilogramov, premera je imel 67 centimetrov in visok je bil 72,5 centimetra. Na njem je bil napis: IESU CHRE FILI DEI MISERERE NOBIS · ELIAS SAMB FVDIT A° DNI I62I, ali v razrešeni obliki: IESU CHR(IST)E FILI DEI MISERERE NOBIS! ELIAS SAMB(RAKH) FUDIT A(NN)O D(OMI)NI 1621. Po slovensko bi rekli: *Jezus Kristus, sin božji, usmili se nas! Ulil Elija Somrak leta Gospodovega 1621.*

Elija Somrak je ulival zvonove v Ljubljani, nato je deloval kot potujoči zvonar. O njem se ve, da je deloval v letih 1601 do 1630. Na Primorskem je bil znan samo še njegov zvon za cerkev na Slavinjah iz leta 1601. Je prvi znani zvonar, ki je bil zanesljivo Slovenec. Kot zanimivost kaže omeniti še to, da je najstarejši znani slovenski napis na zvonovih na njegovem zvonu iz leta 1609, ki visi v cerkvi sv. Nikolaja na Plešivcu pri Selah nad Slovenj Gradcem.

Najstarejša zvončnica iz leta 1624 in portal iz leta 1629

17. stoletje, v katerem je poleg gorečne protireformatske katoliške verske prenovne potekala tudi vseobsežna gradbena obnova cerkvenih stavb, je dalo cerkvi sv. Jerneja na Kalu še izrazit zgodnjebaročni pečat. V letu 1624 je bila na njenem pročelju postavljena nova dvonadstropna zvončnica iz rezanega kamna z linami za tri zvonove. S to letnico, ki je vklesana prav na vrhu, v njenem trikotnem zatrepu, se lahko ponaša kot najstarejša datirana zvončnica na Primorskem. S svojo obliko, za katero sta značilna nastreška iz klesanih kamnitih plošč v prvem nadstropju in dvokapna kamnita strešica na vrhu, je bila zgled za oblikovanje številnih drugih zvončnic 17. stoletja v bližnji in bolj oddaljeni okolici.

Leta 1629 je cerkev dobila nov portal v pročelju. Verjetno sta bili sočasno vgrajeni tudi okenci ob njegovih straneh, čeprav jih ni klesala ista roka. Portal s širokim žlebasto-paličnim profilom, drobnima klinastima utoroma, vrezanima ob krepki sredinski polovični palici, s palmetnim okrasom v spodnjem delu podbojev in listnim okrasjem na blazinastem frizu je prototip številnih kasnejših portalov v bližnji in daljni okolici. Na sredi preklade ima zglajen ščitek z vklesanim napisom: IHS / I6Z9. Pod letnico je vrezana vodoravna črta in pod njo majhno srce. V tistem času je bil v Košani župnik Luka Hanzič ali Anžič. Podoben, le dve leti mlajši portal je še pri bližnji cerkvi sv. Ane v Novi Sušici.

Povečanje in olepšanje cerkve pod župnikom Janezom Rampelom in ključarjem Gregorjem Kontljem

Naslednje velike dozidave je doživela kalska cerkev sredi 17. stoletja, ko je bil v Košani za župnika Janez Rampel, kanonik novomeškega kapitlja, po rodu pa plemič iz Pazina. Med službovanjem v Košani od leta 1639 do 1665 je dal povečati in polepšati vse cerkve v župniji, ki je tedaj segala od Čepna in Volč na zahodu do Šilentabora in Parij na vzhodu ter do Ostrožnega Brda in Suhorja na jugu. Leta 1648 so pri cerkvi na Kalu sezidali križno obokano *klanico* z dvokapno streho, ki ima na zahodni in južni strani

ločna vhoda iz klesanega kamna. Na zahodnem loku se boči vklesan latinski napis: I 6 4 8 · AD · MAIOREM · DEI · GLORIA M · AC · HONOREM · S · BAR | THOLOMAEI · APOSTOLI · HOC · OPVS · ERECTVM | · EST ·, ali v razrešeni obliki: 1648. AD MAIOREM DEI GLORIAM AC HONOREM S(ANCTI) BARTHOLOMAEI APOSTOLI HOC OPUS ERECTUM EST. Po slovensko: *To delo je bilo postavljeno v večjo božjo slavo in na čast sv. Jerneju apostolu (leta) 1648.* Nad sklepnim kamnom loka je vzdana kvadratna plošča z Jezusovim monogramom IHS v sončnem krogu.

Leta 1654 je dal Janez Rampel kalski cerkvi prizidati še eno ladjo na južni strani in jo tako povečal. Tedaj so morali podreti južno steno glavne ladje, da so jo lahko povezali s stransko ladjo s tremi arkadami ali *kolonami* iz klesanega kamna. Tako kot glavna ladja ima tudi južna portal v zahodni steni, svetlobo pa dobiva skozi dve visoki pravokotni okni, okrašeni s simsom, v daljši južni steni.

Ko so pri obnovi cerkvenih fasad leta 1999 stolkli z njih stare omete, se je pokazalo, da sta bili ti dve okni prvotno vzdani zelo nizko, tik nad talnim zidcem. Takrat je morala cerkev imeti še strmo, verjetno škodlasto streho, ki je imela kap na tej strani tako nizko, da so okna že zadevala obenj.

Te pridobitve so bile na vseh kamnitih stavbnih členih: portalu, oknih, slopih in lokih arkad, datirane in oznamovane z letnicami in latinskimi napisi, ki pojejo hvalo zaslužnima možema: košanskemu župniku in kalskemu ključarju Gregorju Kontlju. Letnica 1654 se ponavlja na kapitelih obeh slopov in v napisu na srednjem loku arkad, zunaj pa na obeh oknih in v napisu na portalu. Trivrstični napis, vklesan v uokvirjenem polju na gladkem napisnem frizu nad preklado portala, se glasi: HAEC CAPELLA · EX FONDAMENTIS · PER · INDVSTRI : / : AM ADM · RDI · DNI · IOANNIS · RAMPELII · PAROCHI · COSSA · / NAE · ET · CANONICI · RVDOLPHSWERIS · EXTRVCTA · EST · 1 6 S 4, ali v razrešeni obliki: HAEC CAPELLA EX FONDAMENTIS PER INDUSTRIAM ADM(ODUM) R(EVEREN)DI D(OMI)NI IOANNIS RAMPELII PAROCHI COSSANAE ET CANONICI RUDOLPHSWER(THENS)IS EXTRUCTA EST 1654. V prevodu: *Ta kapela (ladja) je bila iz temeljev zgrajena s prizadevnostjo nadvse častitega gospoda Janeza Rampelija, župnika v Košani in novomeškega kanonika (leta) 1654.*

V notranjščini pa sta na srednjem in desnem loku arkad vklesana uokvirjena napisa: I · 6 · HOC OPVS · SVB ME IOAN'AERAMPE LIO PARACHO COSSANENSI · ERECTVM EST · S · 4 // GREGORIVS · CONTEL SYNDICVS, ali v razrešeni obliki: 1654 HOC OPUS SUB ME IOAN(N)AE RAMPELIO PARACHO COSSANENSI ERECTUM EST. // GREGORIUS CONTEL SYNDICUS. V prevodu: *To delo je bilo postavljeno (leta) 1654, v času, ko sem bil jaz Janez Rampel košanski župnik. / Gregor Kontel (pa) ključar.* Ključar Gregor Kontelj se v najstarejši košanski matični knjigi – to je poročna knjiga, ki jo je leta 1654 začel pisati isti župnik – omenja samo kot priča pri dveh porokah v letih 1654 in 1658.

V času župnika Janeza Rampela je bil postavljen tudi oltar v stranski ladji. O tem priča razprto vklesana deljena letnica 1655 na čelu druge stopnice podesta pred oltarjem na koncu ladje, ki je zdaj posvečen Mariji, po navedbah košanske župnijske kronike pa je bil poprej na njem kip sv. Valentina. V cerkvi je dal leta 1662 narediti tudi nov kamnit tlak. Nanj spominja

kratični napis z letnico: J 6 I R P C 6 Z, ki je vklesan na plošči v enajsti vrsti, šteto od vhoda. V razrešeni obliki se napis glasi: 1662 – I(OANNES) R(AMPELIUS) P(AROCHUS) C(OSSANAE).

To je zadnja omemba tega zaslužnega župnika v kalski cerkvi. Verjetno pa je bil v njegovem času narejen tudi lep kropilnik s školjkasto skledo in rastlinskim okrasjem, ki stoji ob arkadah.

Sklep obnovitvenih del pod župnikom Lazarjem Rampelom

Leta 1665 je v Košani nasledil Janeza Rampela njegov mlajši sorodnik Lazar Rampel. Tam je opravljal božjo službo do leta 1693. Njegovi najiminenitnejši deli sta stebriščna lopa pred cerkvijo Gospodovega oznanjenja ali Marije na jezeru v Gornji Košani, kjer je dokončal od svojega predhodnika začeto delo, in obzidni porton iz klesanega kamna pri Sv. Jerneju na Kalu. Na ločnem delu portona se je dal vklesati v zgodovinski spomin z napisom: J 6 HOC OPVS SVB PERIL^I ET ADM^RDO // D^NO LAZARO RAMP^ELIO PAR^O ERECTV^M EST 6 9, ali v razrešeni obliki: 1669 – HOC OPUS SUB PERIL(LUSTRI) ET ADM(ODUM) R(EVEREN)DO D(OMI)NO LAZARO RAMP^ELIO PAR(OCH)O ERECTUM EST. V prevodu: *To delo je bilo postavljeno (leta) 1669, ko je bil župnik presvetli in nadvse častiti gospod Lazar Rampel.*

Po letnici 1673, ki je vklesana na čelu druge stopnice podesta pred glavnim oltarjem, posvečenim sv. Jerneju, je moč sklepati, da je takrat dal postaviti v cerkvi nov oltar. Letnica 1675 na prednjem robniku tlaka *klaníce* pa priča, kdaj je dal položiti tlak v njej. To je zadnja letnica 17. stoletja v kalski cerkvi in torej pomeni sklep obsežnih obnovitvenih del v njej in okoli nje.

Stavbarska delavnica mojstrov Severjev iz Dolnje Košane

Zdaj se zastavlja še vprašanje, kdo so bili mojstri, ki so naredili ta imenitna stavbna in kamnoseška dela, in od kod so prišli.

O tem, katera stavbarska delavnica je opravila prenovu cerkve v dvajsetih letih 17. stoletja, ni podatkov. Zelo verjetno se zdi, da je že takrat delovala (Severjeva) stavbarska in kamnoseška delavnica v Dolnji Košani ali Britofu. To je mogoče sklepati po sočasnih oblikovno sorodnih kamnoseških delih iz domačega sivega apnenca, predvsem po datiranih portalih nekaterih cerkva košanske fare, na primer Sv. Ane v Novi Sušici, Sv. Martina na Šilentaboru in Sv. Justa v Parjah. Tej delavnici pripisujemo tudi izdelavo zvončnice iz leta 1624 in portala iz leta 1629 na kalski cerkvi.

O *klanici* in stranski ladji, ki sta bili zgrajeni sredi 17. stoletja, pa lahko zatrdno rečemo, da jih je naredila delavnica zidarskega mojstra Janeza Severja iz Dolnje Košane. V pisnih virih se ime Janeza Severja omenja v zvezi s kropilnikom, ki ga je leta 1668 sklesal za tomajsko župnijsko cerkev, dvakrat pa je vklesano v napisni kamen: na plošči z nekdanjega zvonika cerkve sv. Petra v Temnici na Krasu (1640), ki je bil porušen med prvo svetovno vojno, in na plošči na prezbiteriju cerkve sv. Jakoba v Narinu (1643). Njegovo ime in priimek razberemo tudi iz kratic na portalu cerkve v Gornji Košani, ki je bil izdelan leta 1640 in kaže njegove poglobitve oblikovne in stilne značilnosti: drobne klinaste utore na licih podbojev in metuljaste pike v napisu. Na podlagi njegovih podpisanih del in del, ki mu jih je mogoče

pripisati po omenjenih značilnostih, sklepamo, da je deloval približno od leta 1640 do 1680. Da sta *klanica* in stranska ladja cerkve na Kalu njegovo delo, govorijo že njegove značilne metuljaste pike v napisih. Portal stranske ladje pa ima še bolj značilne črte njegovega oblikovanja: v valovite ploskve podbojev vrezane drobne klinaste utore. Tudi druga kamnoseška dela v tej cerkvi, ki so bila naročena pod župnikom Lazarjem Rampelijem, je zelo verjetno opravila Severjeva delavnica.

Nov kamnit oltar v 18. stoletju in lesena stranska oltarja

Dela, ki so bila opravljena na cerkvi v 18. stoletju, niso tako dokumentirana z napisi kot v 17. stoletju. Letnica 1771 na pravokotnem oknu v severni steni glavne ladje pa najbrž pove več kot to, da je bilo takrat narejeno to okno. Spričo podobnih gradbenih posegov na drugih cerkvah v tistem času sklepamo, da so sočasno v notranjščini razčlenili to steno s tremi slepimi arkadami in glavno ladjo okrasili še s plitvimi pilastri in simsom nad njimi. Zelo verjetno se zdi, da so takrat tudi zvišali obodne zidove cele cerkve, dvignili okni v južni steni stranske ladje na sedanji mesti in cerkev pokrili z novo, položno streho. To zvišanje kaže danes predvsem mejna črta med neometanim fugiranim zidom in ometanima gornjima dozidanima trikotnima deloma na cerkvenem pročelju. Umestna je tudi domneva, da so takrat v glavni ladji naredili nov, tako imenovan zrcalni strop po takratni modi, ki je nadomestil poslikani leseni strop, kakršni so bili običajni v 17. stoletju.

V cerkvi so bili takrat trije oltarji, najverjetneje vsi leseni. Valvasor v *Slavi vojvodine Kranjske* leta 1689 poroča, da sta poleg oltarja sv. Jerneja še oltarja sv. Valentina in sv. Egidija. V sočasnem Francolovem *Opisu tržaške dieceze* in v zapisniku o vizitaciji, ki jo je le malo kasneje, leta 1693, opravil tržaški škof Janez Frančišek Miller, pa piše drugače: da sta bila tedaj poleg glavnega oltarja, posvečenega sv. Jerneju apostolu, še stranska oltarja Sv. Trojice in sv. Marije Magdalene.

Leta 1774, ko je imel glavni oltar skoraj 120 let, so namesto njega postavili nov kamnit oltar z barvitimi marmornimi vložki v stilu poznega baroka. Datiran je na antependiju spodaj. Njegovo menzo krasijo kartuša, stebreno arhitekturo nastavka pa zaključuje odprto ločno čelo. Obdajala sta ga obhodna portala iz enakega kamna in marmorja, skozi katera se je šlo pri *ofru*.

Oltar je posvečen sv. Jerneju, ki ima kip iz svetlega apnenca v školjčni niši. Ob straneh ga spremljata kipa sv. Andreja in sv. Nikolaja iz enakega kamna, na obhodnih portalih pa sta stala sv. Anton Padovanski in sv. Frančišek Asiški, ki sta zdaj na Marijinem stranskem oltarju v južni ladji. Oltarni nastavek krasita še par sedečih angelčkov in par krilatih angelskih glav

na vrhu. Na stenah ob oltarju sta zdaj na konzolnih podstavkih baročna lesena kipca sv. Janeza Krstnika in sv. diakona.

Kdaj sta bila zamenjana ali predelana stranska oltarja, ne vemo. Po navedbah v župnijski kroniki je cerkev imela dva lesena stranska oltarja, ki sta bila prenovljena leta 1901. V južni ladji je bil oltar s kipom sv. Valentina. Potem je kip tega svetnika nadomestil kip presvetega Srca Jezusovega, sv. Valentina pa so postavili na vrh oltarja. Ob strani sta bila majhna lesena kipa sv. Petra in Pavla. Na severni strani glavne ladje je stal oltar Matere Božje z njenim kipom, ob strani pa sta bila še majhna kipa sv. Janeza Krstnika in sv. Egidija.

Kalska cerkev v 19. in 20. stoletju

Nekaj podatkov o cerkvi sv. Jerneja v 19. stoletju najdemo v *Franciscejskem katastru* iz leta 1823. Na mapi iz tistega časa je okrog nje še vrisano pokopališče, v pisnem protokolu pa je tudi podatek, da je kalska občina kot lastnica cerkve imela tudi hišico v stavbnem nizu med hišama Reznih in Tavčarjevih. Kasneje je ta cerkvena hiša, v katero so po vaškem izročilu spravljali bero, postala last Reznih.

Tudi 19. stoletje je zapustilo nekaj letnic v cerkvi in na njej. Leta 1814 je bilo narejeno okno v pročelju nad *klanico*. Sredi stoletja je cerkev dobila novo spovednico, ki ima v gornjem delu letnico 1850, leta 1863 pa je bilo zamenjano vratno krilo stranskega vhoda. Tudi ta letnica je vrezana vanj. Zakristija, ki je najmlajši del cerkve, je bila verjetno prizidana ob koncu stoletja.

V 20. stoletju je cerkev plačevala vojni davek z zvonovi. Prva svetovna vojna je odnesla iz stari zvon z letnico 1621. Potem ga je nadomestil nov zvon, ki ga je plačala država Italija z denarjem od vojne odškodnine. Ulil ga je leta 1929 livar Achille Mazzola v Valduggii. Obešen je v levi spodnji lini. Na njem je poleg mojstrskega napisa in letnice 1929 še rimska letnica VII, to je sedmo leto tako imenovane fašistične ere, ki so jo šteli fašisti od prihoda na oblast. Sledita poitalijančeno ime vasi CAL in obvezni latinski napis odškodninskih zvonov: ME FREGIT FUROR HOSTIS AT HOSTIS AB AERE REVIXI ITALIAM CLARA VOCE DEUMQUE CANENS, kar pomeni: *Sovraga srd me je razbil, iz bronu sovražnika pa sem se ponovno rodil, Italiji in Bogu glasno pojoč.*

Košanska župnijska kronika poroča, da so leta 1901 na vseh cerkvah, razen v Gornji Košani, popravljali zidovje in strehe, torej tudi na Kalu. Več temeljitih popravil je cerkev doživela v drugi polovici 20. stoletja. Leta 1957 so na njej zamenjali dotrajano ostrešje ali *cimper* (letnica je vrezana na nosilni konstrukciji – *škarjah*), novo ostrešje pa so prekrili s starimi korci, *kupami*. Takrat so v njej naredili tudi nov strop iz lesonita. Dve leti kasneje so stranska lesena oltarja nadomestili z novima. Zanju je slikar Tone Kralj uporabil dele obhodnih portalov velikega oltarja. Južni oltar je postal Marijin in nanj so bili prestavljeni Marijin kip in kipa sv. Antona Padovanskega in sv. Frančiška Asiškega.

Kip presvetega Srca Jezusovega je odtlej na severni strani glavne ladje, na podstavku iz delov obhodnega portala. Istega leta je Kralj za gornji del slavoločne stene na lesenitno ploščo naslikal svetnika sv. Egidija in sv. Florijana ter množico krilatih angelskih glav. Podpisan je na desni strani spodaj. Takrat je napravil tudi nov lesteneč za glavno ladjo.

Leta 1975 je košanski župnik Štefan Strle prepleskal notranjost cerkve po takratni modi, s kamnitim slavolokom prezbiterija in arkadami vred. Deset let kasneje so Kalani prezidali razmajani obzidni porton. Leta 1992 so zamenjali deske na ostrešju in streho pokrili z novimi strešniki vrste mediteran. Naredili so tudi žlebove, odtočne cevi in bakrene obrobe na stiku zvončnice in strehe. Na streho in k zvonovom so po severni fasadi speljali železne lestve. Takrat so tudi uredili električno zvonjenje. Naslednje leto so na severni strani cerkve, kjer je zamakalo vanjo, odkopali zemljo, zravnali tla okrog cerkve in jih posejali s travo.

Leta 1999 so stolkli s fasad stari omet in jih na novo ometali. Na glavni fasadi so fugirali stike med kamni in prejšnjo polkrožno podstrešno lino preoblikovali v kvadratno. Fugirali so tudi stike med klesanci zvončnice in vogelniki v vogalih cerkve. Okoli cerkve so speljali odtočne kanale in naredili pločnik iz pranih betonskih plošč. Leta 2000 so uredili električno napeljavo ter sanirali vlažne stene in prepleskali notranjščino cerkve. Narejen je bil nov spuščeni "Knauf" strop iz mavčno-kartonskih plošč. Kamnite loke arkad in slavolok so očistili opleska. Očistili so tudi črno pobarvane napise na arkadah in jih prebarvali z bronzo. Kupili so novo *kuoko*, lesteneč za glavno ladjo, Kraljevega pa so obesili v stransko. Zidarska dela je opravilo Gradbeništvo Uljančič Jože iz Knežaka, cerkev pa je prepleskal Igor Malečkar s Prema. Leta 2002 je oltar dobil nov tabernakelj, dve leti kasneje pa so obnovili električno napeljavo in dali restavrirati štiri lesene kipe svetnikov in slike križevega pota.

Božidar Premrl

Dopolnjena verzija na god sv. Jerneja 24. avgusta 2012

Besedilo in fotografije:

Božidar Premrl, Ljubljana,

e-mail: bozidar.premrl@siol.net

GSM: 031 220 481

Viri in literatura

- AMBROŽIČ, Matjaž, *Zvonarstvo na Slovenskem*, Ljubljana 1993, strani 50-52, 56, 71, 72, 73.
- ARHIV REPUBLIKE SLOVENIJE, Mape in protokoli Franciscejskega katastra za Kal; Dolski arhiv, Raigersfeld, IX, Ecclesiastica tergestina et alia, fascikel 181, Janez Krstnik Francol, *Opis tržaške dieceze*, 1689.
- DURISSINI, Daniela, *Diario di un viaggiatore del 1600 in Istria e Carniola*, Monfalcone 1998, stran 126.
- GNIRS, Anton, *Alte und neue Kirchenglocken als ein Katalog der Kirchenglocken im österreichischen Küsten- lande und in angrenzenden Gebieten mit Beiträgen zur Geschichte der Gussmeister*, Wien 1917, strani 78, 87.
- HÖFLER, Janez, *Gradivo za historično topografijo predjožefinskih župnij na Slovenskem. Primorska: Oglejski patriarhat, Goriška nadškofija, Tržaška škofija*, Nova Gorica 2001, stran 190.
- KOBLAR, Anton, Kranjske cerkvene dragocenosti l. 1526, *Izvestja muzejskega društva za Kranjsko*, letnik V, 1895, stran 257.
- KOS, Milko, *Srednjeveški urbarji za Slovenijo. Zvezek tretji. Urbarji slovenskega Primorja. Drugi del*. Ljubljana 1954, strani 204, 227, 245.
- Leksikon cerkva na Slovenskem, Škofija Koper, Dekanija Postojna, 1.* Uredil Luka Vidmar, Mohorjeva družba, Celje 2006, strani 72-75.
- NOVAK, Vilko Živinoreja, *Gospodarska in družbena zgodovina Slovencev. Zgodovina agrarnih panog*. I. zvezek, Ljubljana 1970, stran 354.
- PREMRL, Božidar, Seznam košanskih župnikov, v zborniku: *Dolnja Košana in okolica. Študije, dokumentarna in literarna besedila*, Mohorjeva družba Celje 2006, strani 445–446.
- PREMRL, Božidar, Zidarska in kamnoseška mojstra Janez Sever in Matija Bitenc v Dolnji Košani v 17. in 18. stoletju, v zborniku: Marjan Dolgan, *Dolnja Košana in okolica. Študije, dokumentarna in literarna besedila*, Mohorjeva družba Celje 2006, strani 181–227.
- SMRDELJ, Aleksander, filmski posnetki obnov cerkve sv. Jerneja v letih 1992, 1993, 1999, 2000.
- ŠKOFIJSKI ARHIV LJUBLJANA, spisi V, fasc. 350, *Zvonovi: Mantuanijev popis 1916/17: Seznamek zvonov župnije Košana na Notranjskem*. Župni urad v Košani dne 18. 10. 1916. Ustno izročilo Kalanov.
- VALVASOR, Janez Vajkard *Slava vojvodine Kranjske* (1689), Župnija Košana, v: Marjan Dolgan, *Dolnja Košana in okolica. Študije, dokumentarna in literarna besedila*, Mohorjeva družba Celje 2006, stran 382.
- ZAVOD ZA VARSTVO KULTURNE DEDIŠČINE SLOVENIJE – OBMOČNA ENOTA NOVA GORICA, Pisna in fotografska dokumentacija o cerkvi sv. Jerneja na Kalu.
- ŽUPNIJSKI ARHIV KOŠANA, *Kronika župnije Košana*.

SVETI JERNEJ

Jernejev praznik je po rimskem koledarju od leta 1568 na 24. avgusta.

Sv. Jerneja, apostola in mučenca, imajo za svojega zavetnika rudarji, mesarji, knjigovezi, krojači, kmetje, vinogradniki, peki, pastirji, sedlarji, strojarji, čevljarji, štukaterji in v Firencah trgovci z oljem, sirom in soljo. Je priprošnjik proti živčnim boleznim, trzanju in kožnim boleznim.

Navadno je upodobljen s temnimi, kodrastimi lasmi, včasih s kratko brado. Pogosto je oblečen v bel plašč, obut v sandale ali bos. Kot atribute ima pri sebi knjigo, svitek, zastavo, nož, s katerim so ga drli, romarsko palico ali palico s križem. Prikazan je tudi s svojo odrto kožo čez roko ali z odsekano glavo v rokah.

Slovenci sv. Jerneja radi častijo. Posvečenih mu je precej cerkva. Jernejevo je ponekod velik kmečki praznik. Na Koroškem velja za najboljši dan za nabiranje zdravilnih zelišč, ker imajo menda ta dan posebno moč. Hkrati je tudi pomemben vremenski mejnik: Kakor sv. Jernej vremení, se vsa jesen drži. Na Veliki in Mali planini v Savinjskih Alpah so včasih zaradi suše pasli molzno živino le od sv. Petra, 29. junija, do sv. Jakoba, 25. julija, vole pa do sv. Jerneja, 24. avgusta.

